

OPERA

MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ
HUNGARIAN STATE OPERA

Sir Kenneth MacMillan
Liszt Ferenc
John Lanchbery

MAYERLING

BALETT

MAGYAR NEMZETI BALETT
HUNGARIAN NATIONAL BALLET

Tartalom

Alkotók és szereposztás	6
Cselekmény	9
A koreográfus: Sir Kenneth MacMillan	13
A <i>Mayerling</i> zenéje – Liszt Ferenc és John Lanchbery	15
A <i>Mayerling</i> történelmi háttere és szereplői	20

Contents

<i>Cast and creative</i>	6
<i>Synopsis</i>	26
<i>The choreographer: Sir Kenneth MacMillan</i>	30
<i>The music of Mayerling – Franz Liszt and John Lanchbery</i>	32
<i>Historical context and characters of Mayerling</i>	36

Sawatzki Aglaja, Morimoto Ryosuke, Taravillo Mahillo Carlos, Sardella Francesco, Topolánszky Vince
és a Magyar Nemzeti Balett táncvara / and the artists of the Hungarian National Ballet

balettigazgató *artistic director*
SOLYMOSSI TAMÁS

Sir Kenneth MacMillan
Liszt Ferenc
John Lanchbery

MAYERLING

Balett három felvonásban *Ballet in three acts*

Koreográfus *Choreographer* **SIR KENNETH MACMILLAN**

Zeneszerző *Composer* **LISZT FERENC**

Liszt Ferenc műveiből a zenét összeállította és hangszerelte

Music compiled from the works of Franz Liszt and arranged by **JOHN LANCHBERY**

Szövegkönyv *Libretto* **GILLIAN FREEMAN**

Látványtervező *Set and costume designer* **NICHOLAS GEORGIADIS**

Díszletfelügyelő *Set supervisor* **CINZIA LO FAZIO**

Jelmezfelügyelő *Costume supervisor* **NATALIA STEWART**

Világítástervező *Lighting designer* **JACOPO PANTANI**

Színpadra állító *balettmester* *Staging ballet master* **KARL BURNETT**

Betanító balettmesterek *Répétiteurs* **GRANT COYLE, SOLYMOSSI TAMÁS**

Próbavezető balettmesterek *Company répétiteurs* **MIRZOYAN ALBERT,**

PONGOR ILDIKÓ, PROKOFIEVA IRINA, SOLYMOSSI TAMÁS, SZAKÁCS ATTILA,

SZIRB GYÖRGY, VENEKEI MARIANNA

Bemutató: 2022. március 14., Operaház

Premiere: 14 March 2022, Opera House

Rudolf trónörökös *Crown Prince Rudolf* **TIMOFEEV DMITRY / SCRIVENER LOUIS /**

BALÁZSI GERGŐ ÁRMIN / KEKALO IURII

Vetsera Mária *Baroness Mary Vetsera* **TANYKPAYEVA ALIYA / MELNYIK TATYJANA /**

FELMÉRY LILI / YAKOVLEVA MARIA

Larisch grófné *Countess Marie Larisch* **SHARIPOVA ELENA / POHODNIH ELLINA /**

BECK MARIA / CHEKURASHVILI NUTSA

Erzsébet császárné és királyné (Sisi) *Empress and Queen Elisabeth (Sisi)*

KONSTANTINOVA ANASTASIIA / FÖLDI LEA / LEE SOOBIN / STAROSTINA KRISTINA

Stefánia hercegnő *Princess Stephanie* **TAKAMORI MIYU / CARULLA LEON JESSICA /**

WAKABAYASHI YUKI / RADZIUSH YULIYA

Kasper Mici *Mizzi Kaspar* **KOSYREVA DIANA / SKRYPCHENKO OLHA /**

GARCÍA CARRIERA CLAUDIA / SAWATZKI AGLAJA

Bratfisch **RÓNAI ANDRÁS / GUERRA YAGO / KIYOTA MOTOMI / TOPOLÁNSZKY VINCE**

Lujza hercegné *Princess Louise* **CHEKURASHVILI NUTSA / MUROMTSEVA GANNA /**

FURUHASHI-HUBER INÈS / OVCHARENKO STEFANIDA

Mária Valéria *Valerie* **HANGYA RITA / BARBAGLIA MATILDE NOEMI / LI JINGXUAN /**

SOROKINA NADEZHDA

Middleton ezredes *Colonel Bay Middleton* **RADZIUSH MIKALAI / MELNYIK VLAGYISZLAV /**

ZHURILOV BORIS

Négy magyar tiszt *Four Hungarian officers* **TARAVILLO MAHILLO CARLOS,**

HNECDCHYK VIACHASLAU, SARDELLA FRANCESCO, YAMAMOTO RIKU / PALUMBO VALERIO,

BARBIERI RAFFAELLO, COTTONARO GAETANO, ZHUKOV DMITRY / LECARPENTIER LÉO,

MASSARA LUCA, OKAJIMA TAKAAKI, TARAN DUMITRU / LECARPENTIER LÉO, MARMUS AUGUSTE,

MELNYIK VLAGYISZLAV, BYKOVETS TIMOFIY

Ferenc József *Emperor Franz Joseph* **KOVTUN MAXIM / KOMAROV ALEKSZANDR / VILA M. RICARDO**

Vetsera Heléna *bároné Baroness Helene Vetsera* **PAPP ZSUZSANNA / KULIKOVA XÉNIA**

Coburg Fülöp *herceg Prince Philipp* **TARAN DUMITRU / RADZIUSH MIKALAI**

Hoyos gróf *Count Hoyos* **LECARPENTIER LÉO / RADZIUSH MIKALAI / MELNYIK VLAGYISZLAV /**

TARAN DUMITRU

Gizella hercegné *Princess Gisela* **KRUPP ANNA / PISLA ARTEMISZ / BOROS ILDIKÓ / OMAROVA ADEMA**

Taaffe gróf *Count Taaffe* **VILA M. RICARDO / KOVTUN MAKSYM**

Larisch gróf *Count Larisch* **MOLNÁR DÁVID / KÓBOR DEMETER**

Loschek inas *Footman Loschek* **VÉKES ROLAND / KOHÁRI ISTVÁN**

A belga király *King of Belgium* **KOMAROV ALEKSZANDR / KOHÁRI ISTVÁN / VILA M. RICARDO**

A belga királyné *Queen of Belgium* **LOVISEK ESZTER / DARAB-FEHÉR EDIT**

Schratt Katalin *Katharina Schratt* **TOPOLÁNSZKY LAURA**

Alfred Grünfeld zongoraművész *Alfred Grünfeld pianist* **LÁZÁR GYÖRGY / FOMIN YEVHENII**

Közreműködik a Magyar Nemzeti Balett és a Magyar Állami Operaház Zenekara

Featuring the Hungarian National Ballet and the Hungarian State Opera Orchestra

Karmester *Conductor* **HÉJA DOMONKOS / MARSOVSZKY PAUL**

Cselekmény

Ma sem tudhatjuk teljes bizonyossággal, mi történt valójában azon a fagyos januári hajnalon a Bécsi-erdőben megbúvó mayerlingi vadászcastélyban, vélhetően azért, mert a két szerelmes halálának okára vonatkozó jeleket a lehető legnagyobb alaposággal tüntette el a császári udvar. Vajon szerelmi öngyilkosság történt? Esetleg egy részeg verekedés tört ki, vagy sötét háttérű politikai merénylet végzett az Osztrák-Magyar Monarchia trónjának várományosával és szeretőjével, Vetsera Máriával? Rudolf főherceg és Stefánia belga hercegnő politikai érdekből megkötött, de csődbe jutott házassága, a trónörökös liberális nézetei és folyamatos összetűzései apjával, Ferenc József császárral, az anyai szeretethiány kétségtelenül mind előidézték a *Mayerling* tragikus végkifejletét. A naplókából és a levelekből egy bohém, csapongó, gyakran erőszakoskodó trónörökös képe rajzolódik ki, akit egy megszállott, a szerelemért akár életét is áldozni vágyó fiatal lánytól való elszakadásra akartak kényszeríteni.

Prológus: Heiligenkreuz temető, Mayerling közelében (1889. január 31-i napkelte előtt)

Egy fiatal lányt temetnek az éj leple alatt teljes titokban egy magányos templom melletti temetőben. Ez a temetés annak a tervnek a része, ami megvédi a Habsburg-házat a botránytól, és megóvjá a már több mint 600 éve hatalmon levő uralkodócsalád becsületét.

Első felvonás

1. kép – Bécsi császári palota, a Hofburg bálterme, 1881

Rudolf trónörökös és Stefánia belga hercegnő menyegzői bálján a fiatal főherceg megbotránkoztatja az udvart, megsérti szüleit és feleségét azzal, hogy nyíltan flörtöl Lujza hercegnővel, menyasszonya húgával. A botrányos jelenet után egyedül maradva Rudolf összetalálkozik korábbi szeretőjével, Larisch grófnéval és Vetsera bárónéval, aki bemutatja neki legkisebb lányát, Máriát. A találkozást négy magyar tiszt zavarja meg. Rudolf tárgyalt velük. A Habsburg-címerben ábrázolt kettős sas azt szimbolizálja, hogy a család a Bécstől keletre és nyugatra eső területeket felügyeli. A magyarok azonban függetlenségüket kérik. A tisztek távozása után Larisch grófné kihasználva Rudolf egyedüllétét, közös múltjukat idézi fel, amit Taaffe gróf miniszterelnök, Rudolf egyik legnagyobb ellensége észrevesz és jelent Ferenc Józsefnek. Larisch csókját már Ferenc is látja, mindenki megbotránkozva távozik.

2. kép: Erzsébet császárné lakosztálya a Hofburg-palotában

Erzsébet császárné és királyné (Sisi) eltávozott a bálról és udvarhölgyeivel mulatja az időt. Rudolf mielőtt ifjú hitveséhez menne – együttérzést remélve boldogtalansága, kényszerházassága miatt – meglátogatja.

3. kép: Rudolf trónörökös lakosztálya a Hofburgban

A kiábrándult Stefánia hercegnő nászéjszakájára készülve elbocsátja a szolgálóit. Rudolf kegyetlenül megréfkálja félénk feleségét: egy revolverrel halálra rémiszti.

Második felvonás

1. kép: Egy sivar, rossz hírű kocsmá Bécsben

Néhány évvel később Bratfisch, Rudolf hűséges fiákerese kíséretében Rudolf és Stefánia áluhában érkezik a kocsmába. Látva Stefánia rosszkedvét, Bratfisch mindent megtesz, hogy mosolyt csaljon az arcára. Egyre felszabadultabb a hangulat, Stefánia végül csalódottan elhagyja a kocsmát. Rudolf szeretőjére, Kasper Micire és magyar barátaira koncentrálnak. A mulatság tetőfokán razzizáló rendőrök lepik el a kocsmát, Rudolf, Mici és a magyarok elrejtőznek. A rendőrség néhány letartóztatás után távozik. A folyamatos megfigyeléstől elkeseredett Rudolf javaslatot tesz Micinek: kövessenek el együtt öngyilkosságot. Taaffe gróf megérkezik, miután figyelmeztetik, hogy Rudolf a kocsmában van. Rudolf ismét elbűjík, de a Taaffe által megfenyegetett Mici, átadva egy birodalomellenes pamfletet felfedi őt a grófnak, akivel aztán elmegy.

2. kép: A kocsmá előtt

Amint Rudolf elbűcsúzik a barátoktól, Larisch grófné felismeri őt, és bemutatja neki a fiatal nővé vált Vetsera Máriát.

3. kép: Vetsera bárónő rezidenciája

Mária megigézve nézi Rudolf portréját, amikor Larisch grófné meglátogatja őket Vetsera bárónő meghívására. A grófné (hamis) kártyát vet Máriának, és azt ígéri, hogy szerelmi álmai valóra válnak. A szerelmes lány levelet ír a trónörökösnek.

4. kép: Hofburg

A császár születésnapja tiszteletére rendezett ünnepségen Taaffe gróf számonkéri Rudolfon a pamfletet, aki gúnyosan reagál a fenyegetésre.. Erzsébet egy festményt ad ajándékba a császárnak, melyen az uralkodó szeretője, Schrott Katalin látható.

A vendégek kivonulnak megnézni a tűzijátékot, Erzsébet és Middleton kettesben maradnak. Gyengéd kapcsolatukat, csókjaikat kifigyeli Rudolf, és mardosó haragot érez. Rudolfot lelki betegé teszi anyja hűtlensége. Larisch grófné azonban jobb kedvre deríti, amikor átadja Mária levelét.

5. kép: Rudolf trónörökös lakosztálya a Hofburgban

Mária és Rudolf először találkoznak titokban. Szenvedélyes együttlétük alatt többször foglalkoznak a halál gondolatával.

Harmadik felvonás

1. kép: Császári vadásztársaság vidéken, Bécs környékén, 1889. január

A császári család és vendégei vadászatot vesznek részt. A csodálatos nap botrányba fullad, mert Rudolf vadul megrántja a ravaszt, elsül a puska a kezében, a golyó megöl egy udvaroncot, és majdnem megsebesíti a császárt.

2. kép: Rudolf trónörökös lakosztálya a Hofburgban

A császárné felfedezi Rudolf együttlétét Larisch grófnéval, és elküldi a grófnét. Nem tudja, hogy Mária kint vár. Mária belép a lakosztályba Rudolfhoz, aki kérleli a lányt, hogy haljon meg vele együtt.

3. kép: A vadászház Mayerlingben, 1889. január 30.

Rudolf vadásztársainak, Hoyos grófnak és Coburg hercegnek azt mondja, hogy nem érzi túl jól magát, és szeretne egyedül maradni. Az ivócimborák elmennek. Megérkezik Bratfisch Máriával. Rudolf megkéri Bratfischt, hogy szórakoztassa őket. Nem jár sikerrel, így Rudolf mély elkeseredésében felszólítja Bratfischt a távozásra. Rudolfot elborítja az izzó szenvedély, vadul szeretkezik Máriával, majd morfiuminjekcióval csillapítja felborzolt idegeit. Még egyszer utoljára karjába zárja Máriát, majd lelövi. A zajra berohan a szobába Hoyos, Coburg és Loschek, az inas, de a trónörökös feldúlva elbocsátja őket. Amikor egyedül marad, végez magával is.

Epilógus: Heiligenkreuz temető, Mayerling közelében (1889. január 31-i napkelte előtt)

Egy fiatal lány temetnek az éj leple alatt teljes titokban egy magányos templom melletti temetőben.

Timofeev Dmitry, Sharipova Elena

A koreográfus

Sir Kenneth MacMillan (1929–1992) a 20. század baletvilágának egyik legmeghatározóbb és legszélsőségesebben megítélt szereplője volt. „A 20. század egyetlen jelentős koreográfusának sem volt ilyen nagy amplitúdóval ingadozó helye a balett panteonjában – az abszolút rajongástól a teljes megtagadásig” – mondta róla egy kortársa halála után tíz évvel (Allen Robertson, 2002). MacMillan heves őszinteséggel tagadta meg és bontotta le azokat a konvenciókat, amiben nevelkedett alkotóművészként, nemcsak szórakoztatni, hanem gondolkodtatni is vágyott: *„A valóságot akartam a színpadra vinni, nem azokat a darabokat, amiket az 1940-es és 50-es években láttam... Azoknak a daraboknak nem volt kapcsolata a valós emberi érzésekkel, az igazi emberi viselkedéssel. Az a balett nem volt több, mint egy átlátszó üvegablak. Azt akartam, hogy a közönséget mélyen megérintse a karakterek sorsa.”*

MacMillan szegény skót családba született, ezért is érezte olyan égetően fontosnak, hogy a balettnak tükröznie kell a kortárs valóságot és be kell mutatnia az emberek életének bonyolult igazságait. Az angliai Norfolk megyei Great Yarmouth-ban nőtt fel, és alig 11 éves volt, amikor ösztöndíjjal felvételt nyert a helyi gimnáziumba. De a történelem közbeszólt: elkezdődött a második világháború, a várost többször is bombázták a Luftwaffe, ezért az iskolát a nottinghamshire-i Retfordba evakuálták. MacMillan itt fedezte fel először a balettet, és hamarosan megszállottja is lett, éjt nappallá téve tanulmányozta a *The Dancing Times* korabeli kiadványait a helyi könyvtárban.

Korán, 1942-ben elveszítette édesanyját, ami hatalmas törést jelentett számára:

„Emlékszem, amikor visszajöttem az első iskolai szünetire Yarmouthba, és az állomáson apám és a nővérem vártak rám, és elmondták, hogy anyám előző este meghalt. Ettől a pillanattól kezdve úgy éreztem, egyedül vagyok.” Ekkor lépett be az életébe a helyi tánctanár, Phyllis Adams, aki látva a kivételes tehetségét, szárnyai alá vette a félárva fiút, nagy gondnal és türelemmel tanította a következő években. 15 éves korában jelentkezett a Sadler's Wells (ma Királyi) Balettintézetbe, ahova Ninette de Valois azonnal felvette, majd egész pályafutása során egyengette az útját. Egy év múlva már alapító tagja volt annak a Sadler's Wells Theatre Ballet (SWTB) társulatnak, amelyet de Valois hozott létre a Covent Garden Királyi Operaházba költözött Sadler's Wells Balett társulat helyén. MacMillan a SWTB számára készítette első kísérleti, „műhely”-balettjeit. Ezek sikerén felbuzdulva kérte fel de Valois Sztravinszkij *Danses Concertantes* című művének megrendezésére, amelyet 1955 januárjában mutattak be. *„Byerekkoromban kívülről érez-*

tem magam. Amikor anyám beteg volt és epilepsziás rohamokat kapott, azt mondták, hogy soha ne beszéljek erről. És persze egy olyan helyen, mint Yarmouth, titkolnom kellett a baletti iránti elköteleződésemet is, mert elítéltek volna miatta. Nálunk a fiúk nem balettoztak. Ez az egész nagyon kiábrándított, és ez egyfajta skizoid állapotot hoz létre az emberben.” Az ötvenes évek második felétől MacMillan kiváló klasszikus táncművészként a Covent Garden társulatával lépett fel, majd visszatérve a Sadler’s Wells színházhoz fokozatosan felhagyott a táncra és egyre inkább a kreációra koncentrált. Első balettjei voltak *Az odú* (Kafka azonos című novellája nyomán) és *A meghívás* (1960), amiket későbbi műsája, a kanadai származású Lynn Seymour számára írt. E rendkívül kreatív korszakában MacMillan játsszi könnyedséggel váltogatta a műfajokat: otthonosan mozgott a cselekmény nélküli baettek, de a nagy társulati darabok színre állításában is.

1965-ben megrendezte első nagy narratív balettjét, a *Rómeó és Júliát*, amelyet Seymour és Christopher Gable táncolt (a bemutató előadáson és a belőle készült filmben Fonteyn és Nurejev szerepelt). Ezzel MacMillan belépett abba az alkotói korszakba, amelyet a nagy pszichodramák, a cselekményes, elbeszélő baettek jellemeznek. MacMillan nagy mesemondó volt, de leginkább a karakterek összetettségének feltárása érdekelte, különösen a psziché el nem ismert vagy elfojtott oldalai. Koreográfiájának varázsa abban rejlik, hogy a végsőkéig tolta ki a klasszikus stílus határait: anélkül tette játék- és érzelmfókuszúvá műveit, hogy a klasszika szabályait elengedte volna. Az ő történeteiből hiányoznak az idealizált helyzetek és emberek, de megjelennek a hipokriták, a gyilkosok, a szajhák, a bűnösök és az ártatlanul megvádoltak is.

1966-ban Kenneth MacMillan Nyugat-Berlinbe költözött, hogy a Deutsche Oper balettigazgatója legyen, és négy évig ott is maradt. Ez az időszak súlyosan megviselte egészségügyi szempontból, de itt állította színpadra saját *Csipkerózsika* és *Hattyúk tava* verzióját. Berlini alkotásai közül kiemelkedik az *Anasztázia*, ami fontos előképe a későbbi műveinek, például az *Isadora* és *Mayerling* című daraboknak.

Korábban MacMillan több éven át küzdött azért, hogy Mahler *Song of the Earth* című művének koreográfiáját bemutathassa, de nézőpontja különbözött attól, amit a Királyi Operaház vezetése elfogadhatónak talált. Ekkor kortársa és barátja, John Cranko, a Stuttgarter Balett igazgatója meghívta magához a produkciót. A halála előtt adott rádió-interjúban MacMillan azt mondta, hogy ez volt a kedvence összes művei közül. Stuttgart művészi menedéket nyújtott MacMillannak, később itt rendezte meg a *Requiemet* (Fauré-partitúrára).

1970-ben visszatért Londonba, hogy átvegye a Királyi Balett irányítását, 1977-ben azért távozott az igazgatói székéből, hogy a koreográfiának szentelhesse magát. 1984–89 kö-

zött az American Ballet Theatre (ABT) művészeti munkatársa volt, a színház a mai napig számos balettjét műsoron tartja. A nagy narratív, egész estés művek mellett rövidebb baletteket is alkotott, így többek között a játékos hangvételű *Elit Szinkópákat*, valamint a *Glóriát*, amely egy, az első világháborúban elesett generáció emlékére komponált gyász- és hálaadó ének.

Kenneth MacMillan a nagybaettek és rövid darabok mellett színdarabokat is rendezett. Rendezőként Ionesco *A székek* és *A különóra* című darabjaival mutatkozott be a londoni New Inn Színházban. Később Strindberg *Haláltáncát* mutatta be a manchesteri Royal Exchange Színházban, majd *A földi királyságot* a londoni Hampstead Theatre Klubban. Amikor Irek Muhamedov a Királyi Balett tagja lett, MacMillan egyfelvonásost írt neki és Darcey Bussell számára *Téli álmok* címmel, és őt kérte fel, Viviana Durante mellett *A júdásfa* főszerepére is. Mukhamedov táncolta Rudolf trónörökösét a felújított *Mayerlingben*, amelyet 1992. október 29-én mutattak be. A premier alatt MacMillan a színpad mögött szívinfarktust kapott és meghalt. Utolsó koreográfiáját a londoni Nemzeti Színház *Carousel* (*Körhinta*) előadásához készítette, azonban az 1992. december 10-én bemutattott, később Tony-díjat nyert produkciót már nem láthatta. Kenneth MacMillannek a brit balett területén szerzett elévülhetetlen érdemeit 1983-ban lovagi címmel jutalmazták.

A Mayerling zenéje

Liszt Ferenc (1811–1886) a 19. századi romantika egyik legkiemelkedőbb komponistája, lenyűgözően virtuóz zongoraművésze és merészen újító karmestere. „*A lángész kötelez!*” – ez volt a magyar muzsikusz jelszava, és valóban sokoldalúan aknáztá ki különleges zenei tehetségét.

Raidingban (Doborján) született, ez a kis Sopron vármegyei falu ma az ausztriai Burgenland tartomány része. Édesapja Liszt Ádám, az Esterházy-birtok jószágigazgatója volt, korán felismerte fia zenei tehetségét, ezért mindent megtett, hogy a már kilencévesen Sopronban és Pozsonyban koncertező csodagyerek előtt megnyílhasson az út a tehetségéhez méltó zenei pályához. Műpártoló főurak támogatásával Bécsben Czerny- és Salieri-tanítvány lehetett. 11 éves volt, amikor az első koncertje után találkozott Beethovennel, itt jelent meg nyomtatásban első műve is (variációi a Diabelli-témára). Az apa

a teljes anyagi bizonytalanságot is vállalva Párizsba költöztette fiát, aki utóbb egy életen át legszívesebben francia nyelven fejezte ki magát. Felvételét a párizsi Conservatoire-ba Cherubini, az intézmény vezetője gátolta meg, így visszatért Bécsbe, ahol magánúton zeneelméletet és ellenpontozást tanult, közben hangversenykörútra indult. Londoni bemutatkozását számos újabb meghívás követte Franciaországba, Svájcba, majd ismét Angliába. Visszatért Franciaországba, ahol a következő éveket rengeteg gyakorlással és olvasással töltötte, kemény munkával formálta magát kiforrott művésszé. Zongoratechnikájának tökéletesítésére Paganini virtuóz hegedűjátékának példája ösztönözte, nagy hatással volt rá Chopinrel kötött barátsága is, akinek zongoramuzsikáját Schumannéval együtt kortársai közül a legnagyobbra értékelték.

Az arisztokrata szalonokban és nyilvános koncerttermekben egyaránt közkedvelté vált Liszt 1833-ban ismerkedett meg későbbi nagy szerelmével, Marie d'Agoult (született Flavigny) grófnéval (1805–1876). A pár 1835–1839 között rövid megszakításokkal Svájcban és Itáliában élt, ami Liszt szellemi horizontját még tovább növelte. Vándoréveik alatt születtek gyermekeik: Blandine (1835–1862) Genfben, Cosima (1837–1930) Comóban és Daniel (1839–1859) Rómában.

Az 1838-as nagy pesti árvíz híre ébresztette fel Lisztben a magyar nemzethez való tartozás szenvedélyes érzését. Az árvízkárosultak javára Bécsben adott, óriási sikerű koncertsorozattal kezdődött az a közel egy évtizedig tartó időszak, melynek során hangversenyeivel meghódította Európa szinte valamennyi országát.

Az oroszországi hangversenykörutak során megismerkedett az orosz komponisták művészetével és későbbi szerelmével, Carolyne zu Sayn-Wittgenstein hercegnővel, aki a későbbiekben irodalmi munkásságát is támogatta. Népszerű operák részletein alapuló saját virtuóz fantáziákkal, nemzeti dallamok feldolgoásaival, dalátiratokkal, hatásos darabokkal adózott a közönség igényeinek, de műsorra tűzte az általa különösen nagyra becsült elődök – például Beethoven, Schubert, C. M. von Weber – és kortársak egy-egy eredeti művét is. A korábban szokásos vegyes műsorok helyett ő adott először teljes hangversenyt szóló zongorán 1839-ben, és hangszerén hitelesen érzékeltetni tudta akár egy teljes zenekar hangzását is Beethoven és Berlioz szimfóniáiból készített „zongorapartitúráiban”.

Amikor Liszt elismert művészként 1839/40 fordulóján először tért vissza Magyarországra, Pesten és Pozsonyban karmesterként is bemutatkozott. Kirobbanó sikerű koncertjeinek jóvödelmével támogatta a Nemzeti Színház és egy Pesten felállítandó nemzeti konzervatórium ügyét is: „*Másutt mindenhol a közönséggel van dolgom, de Magyarországon a nemzethez szölok!*”

A negyvenes évek elején Weimarban az udvari színház karmestere lett és tanította a kontinens minden sarkából érkező pályakezdő muzikusokat és komponistákat. 1846-os hosszabb látogatása, melynek során az ország számos városába és Erdélybe is eljutott, csak tovább erősítette a hazához tartozás érzését. A két magyar látogatás számos életre szóló baráti kapcsolatot eredményezett, és módot adott a főként cigányok előadásában hallható közkedvelt verbunkos- és csárdászene, magyar népies műdalok, nagy ritkán népdalok megismerésére is. Liszt az 1840-es években Európa-szerte játszott magyar dallamokon alapuló saját feldolgozásait, amelyek a későbbi *Magyar rapszódia*k sorozat előzményét képezték.

Élete utolsó szakaszában visszavonult a koncertezéstől, tanított, élete fő célja a zeneszerzés lett. Stílusa lehiggadt, kevesebb gondot fordított a külső csillogásra, inkább a hangzsvilág megújítása érdekelte. Ebben az időszakban főként Wagner és Berlioz művei hatottak rá, megteremtette az egyetlen témából kibontakozó szimfonikus költemény műfaját. Szerzeményeiből eltűnt a mágikus virtuozitás keresése, hogy helyet adjon az újat kereső – harmóniáiban egyre merészebb, formailag egyre egyszerűbb, mondanivalóját tekintve egyre mélyebb – alkotásoknak.

Az egy témára épült zongoraversenyek, a *h-moll szonáta* monumentális tömbje, a *Haláltánc-változatok* keserű hangja, a *Faust-szimfónia* drámai víziója mind fontos állomások a fejlődés útján. Kései zongoraművei, az utolsó *Elfelejtett keringők*, a végtelen magány ihletéből született vad és nyers *Csárdások* kései örököse, Bartók Béla felé mutatnak. Élete utolsó évtizedeit Weimar, Róma és Budapest között osztotta meg, a budapesti Zeneakadémia első éveiben készséggel segítette a magyar zenekultúra újonnan kialakuló központját, és vállalta, hogy az év néhány hónapjában itt tanítson.

1886 elején Rómából Firenzébe és Velencébe ment, ahonnan január 30-án utazott Budapestre, ahol még aznap este az új operaházba sietett, hogy meghallgassa Mihalovich Ödön egyik operáját. A budapesti Zeneakadémián március 6-án tartotta meg utolsó óráját, március 10-én rendezték meg itt búcsúhangversenyét. Áprilisban Londonban, a windsori kastélyban fogadta Viktória brit királynő, és neki ajándékozta márvány mellszobrát, július 19-én adta utolsó zongora-hangversenyét Luxembourg belvárosában, a Casino Bourgeois-ban. Liszt 1886. július 21-én, szerdán, délután fél négykor érkezett meg Bayreuthba, megfázva, lázasan és erősen köhögve. Az elkövetkező napokban egyre betegebb lett, tüdőgyulladására ellenére nem feküdt ágyba, előadásokra járt és számos látogatót fogadott. Július 31-én éjjel érte a halál.

John Arthur Lanchbery (1923–2003) angol-ausztrál zeneszerzőt és karmestert nagyszerű balettfeldolgozásairól ismerte meg a világ.

Első baletthez köthető munkája a Metropolitan Balett zeneigazgatói pozíciója volt 1947–1949 között. 1951-ben lett a Sadlers Wells Theatre Ballet (ma: Birmingham Royal Ballet) tagja, és velük turnézott Észak-Amerikában. A társulat számára készítette Kenneth MacMillan *Madárház* című balettjének zenei átíratát.

1959 és 1972 között a londoni Royal Ballet vezető karmestere volt, ahol Frederick Ashton *A rosszul őrzött lány* című balettjéhez (1960), *Az álomhoz* (1964), a *Prométheusz teremtményeihez* (1970), a *Beatrix Potter meséi* című filmhez (1971) és az *Egy hónap vidéken* című műhöz (1976) készített zenei átíratot.

MacMillan számára elkészítette a *Mayerling* (1978) zenéjének átíratát. 1972 és 1978 között az Australian Ballet zeneigazgatója volt, ahol Nurejev *Don Quijote* (1966) című koreográfiájához készített zenei átíratot. További munkái: Peter Darrell: *Hoffmann meséi*, Ronald Hynd: *A víg özvegy*, illetve a *Rosalinda*. 1977-ben a *Fordulópont* című, balettről szóló film zenei rendezője volt. Bár 1972-ben lemondott a brit Royal Balett vezető karmesteri posztjáról, 2001-ig rendszeresen vezényelt a társulatnál. 1978 és 1980 között az American Ballet Theatre zeneigazgatójaként dolgozott.

Lanchbery együtt dolgozott Sir Frederick Ashtonnal, Sir Kenneth MacMillannal, Dame Margot Fonteynnel és Rudolf Nurejevvel, életre szóló barátai voltak Peter Stanley Lyons és Kenneth Spring. Korának legnagyobb balettkarmestereként tartották számon. Maina Gielgud, az Ausztrál Balett művészeti igazgatója pedig egyenesen azt mondta róla, hogy „Ő nemcsak saját generációjának legjobb balettkarmestere, hanem valószínűleg a következőké is”.

A *Mayerling* című balett zenéjét Lanchbery állította össze Liszt Ferenc műveiből. Kíváló szerkesztésének köszönhetően a háromfelvonásnyi muzsika egységes zeneművé érlelődött. Az előadáson – egyebek mellett – az alábbi ismertebb művekből csendülnek fel tételek, kisebb részletek, motívumok:

Zongoradarabok:

Asz-dúr zongoradarab, *Történelmi arcképek* (Eötvös József, Széchenyi István, Deák Ferenc, Mosonyi Mihály portréja), *Elfelejtett keringő*, *Transzcendens Etűdök* (*Chasse-Neige*, *Paysage*, *Harmonies du Soir*), *Csárdás obstiné*, *Mephisto*, az *Album d'un Voyageur*-ből a *Fleurs mélodiques des Alpes*, *Mephisto-polka*, a *Vándorénekekből* az *Obermann völgye*, *Funerailles*

Zenekari művek:

Faust-szimfónia, *Ünnepi hangok*, *Tasso*, *Mephisto-keringő*

Felméry Lili, Balázsi Gergő Ármin

A Mayerling történelmi háttere és szereplői

A világ balettirodalmában nagyon ritka a megtörtént eseményeket realitásigénnyel feldolgozó koreográfia. Még a nagy történelmi eseményeket ábrázoló táncjátékok is jellemzően kitalált szereplők sorsán keresztül mutatják be a korszak jelentős pillanatait, fordulópontjait. A *Mayerling* egyik különlegessége éppen a téma valóságára, és annak történelmileg korrekt feldolgozása. A mű rendkívül muzikális, és hangulatilag kitűnően ellenpontozott: MacMillan a cselekményszálat drámai és lírai, szenvedélyes és humoros jelenetekből fonja össze. Ebben a darabban a tánc, a zene, a látvány és a színjátszás együtt teremt új minőséget. Az alábbiakban röviden bemutatott személyek főszereplői vagy érintettjei voltak a tragédiának.

Rudolf osztrák főherceg, trónörökös

(Bécs, 1858. augusztus 21. – Mayerling, 1889. január 30.)

Amikor Ferenc József császár és Erzsébet császárné és királyné (Sisi) fiúgyermeké, Rudolf megszületett, a boldog apa mindössze három nappal múlt huszonnyolc éves. Ami azt jelentette, hogy az örökösre hosszú várakozási idő várt volna, amíg a korona a fejére kerül. Ezeket az éveket apja kompenzálhatta volna azzal, hogy beavattja a trónörökös az államügyekbe, de Ferenc József és Rudolf kapcsolata egészen másképp alakult. Rudolfot nehéz, fájdalmakkal teli gyermekkorra egy szélsőségesen ingadozó kedélyállapotú férfitáta, örjögő szexuális kényszerrel, amivel melankóliáját, depresszív hangulatát és magányát leplezte el. Asztmás pánikrohamaira rendszeresen morfiumot szedett. Rudolf elszigeteltsége, valamint az udvar és a vezető kormánykörök bizalmatlansága egyre fokozódott. A titkosrendőrség állandó megfigyelés alatt tartotta, de a konzervatív Bismarck német kancellár is ügynökökkel figyeltette. Rudolf sem a házasságában – az udvar 1881-ben Stefánia belga hercegnővel háziasította össze –, sem az udvarban rá hárult jelentéktelen reprezentációs feladatokban nem talált örömet. Vadászattal és lovaglással töltötte ideje nagy részét, kicsapongó életet élt. A tragédiához vezető útra akkor lépett, amikor 1888-ban Larisch grófnő közvetítésével megismerkedett Vetsera Mária bárónővel. A legvalószínűbb feltételezések szerint a kilátástalan magánéleti helyzet és a politikai körülmények miatt szerelmével közösen vállalt kettős öngyilkosságot választotta, amelyet a Baden melletti mayerlingi vadász kastélyában hajtott végre.

Vetsera Mária

(Bécs, 1871. március 19. – Mayerling, 1889. január 30.)

A görög nemesi származású Vetsera Mária Bécsben, nemes kisasszonyok nevelőintézetében tanult, és rajongott a lovassportokért. Édesanyja, Vetsera Heléna bárónő beszámolója szerint Rudolf trónörökössel is lóversenyen, a bécsi derbin ismerkedett meg 1888 tavaszán. A fiatal lány szerelmes lett a koronahercegbe, és minden elképzelhető trükköt bevetett, hogy felhívja magára a főherceg figyelmét, pedig akkor már Braganza hercegnek, Rudolf egyik jó barátjának a jegyese volt. Szerelmét 1888. november 5-én Larisch grófnő kíséretében látogathatta meg először a Hofburgban. Több titkos találkozó után, a következő évben, január 28-án, délelőtt Larisch grófnő ismét Rudolf lakosztályába kísérte. Útja onnan vezetett a mayerlingi vadász kastélyba, ahol 30-án a trónörökössel együtt holtan találták. Földi maradványait a heiligenkreuzi apátság temetőjében titokban helyezték sírba. De ott sem nyugodhatott. Sírját a II. világháborúban, majd 1991-ben is feldúlták, végül 1993-ban újratemették.

Erzsébet (Sisi), Ausztria császárnéja és Magyarország királynéja

(München, 1837. július 24. – Genf, 1898. október 9.)

Miksa bajor herceg és Ludovika hercegné második leánya még nem volt tizenhét éves, amikor 1854. április 24-én Ferenc József osztrák császár feleségül vette. Négy gyerekük született: Zsófia, Gizella, Rudolf és Mária Valéria. Erzsébet császárnő boldogtalan életet élt az udvar rideg szabályai között, versírásban, lovaglásban, utazásokban keresett örömet. Különösen közel álltak szívéhez a magyarok, megtanult magyarul, megismerte a magyar történelmet és irodalmat. Feljegyzések szerint 1866 februárjában Andrássy Gyula grófnak ezt mondta: *„Ha Olaszországban rosszul mennek a császár dolgai, az nekem nagyon fáj; de ha Magyarországon mennek rosszul, az engem megöl.”* Fontos szerepe volt az 1867-es Kiegyezés létrejöttében. 1867. június 8-án magyar királynévá koronázták. Az egész nemzetet meghatotta, amikor 1876-ban Deák Ferenc ravatalánál imádkozott. Egyetlen fia, Rudolf trónörökös halála nagyon megviselte, egészsége is megromlott. A következő években ideje nagy részét az udvartól távol, utazásokkal töltötte. 1898 szeptemberében Genfben egy anarchista meggyilkolta.

I. Ferenc József, Ausztria császára, Magyarország királya

(Bécs, 1830. augusztus 18. – Bécs, 1916. november 21.)

Az Osztrák–Magyar Monarchia első uralkodója (1867–1916) közel hét évtizeden át viselte a kormányzással járó terheket. Apja Ferenc Károly főherceg, anyja Wittelsbach Zsófia

Friderika főhercegnő volt. Hitvesével, a Wittelsbach-házból származó bajor hercegnővel, Erzsébettel négy közös gyermekük született: Zsófia, Gizella, Rudolf és Mária Valéria. Az osztrák királyi család hagyományainak megfelelően karakteres politikai véleményét képviselő uralkodó volt, a katonai gondolkodás, az erőpolitika elkötelezett híve. Kapcsolata a fiával mindig feszült volt, gyakran voltak összeütközéseik, a császár mindig nagy szigort és keménységet mutatott Rudolf irányába.

Marie Larisch-Wallersee grófné

(Augsburg, 1858. február 24. – Augsburg 1940. július 4.)

Lajos Vilmos bajor herceg és Henriette Mendel herceg és Henriette Mendei színésznő házasságon kívül született gyermeke. Erzsébet császárné és királyné (Sisi) kedvelte unokahúgát, ezért magához vette a bécsi udvarhoz. Az ifjú hölgy megismerkedett Vetsera bárónővel, valamint a bárónő fivéréivel, a Baltazzi testvérekkel, és a korabeli pletykák szerint intim viszonyba került unokafivérével, Rudolf trónörökösével. A császárné kívánságára 1877-ben férjhez ment az idős Georg Larisch von Moennich grófhhoz, akivel az udvartól távoli csehországi Pardubicebe költözött, de gyakran utazott Bécsbe, ahol közeli barátságba került Vetsera bárónővel és lányával. Vetsera Mária rávette, hogy szervezzen találkozót számára a trónörökösével. A mayerlingi tragédia után a grófnő nemkívánatos személy lett az udvarban, mert Rudolf hátrahagyott leveleiből kiderült, milyen szerepe volt az események alakításában.

1896-ban elvált, és örök hűséget fogadott az ismert operaénekesnek, Otto Brucknak. Férje halála után, 1914-ben harmadszor is megházasodott, és az Egyesült Államokba költözött. Története megihlette Kálmán Imrét, aki 1945-ben *Marinka* címmel operettet írt fordultatos életéből.

Stefánia belga főhercegné

(Brüsszel, 1864. május 21. – Pannonhalma, 1945. augusztus 24.)

II. Leopold belga király lánya, nővérével, Lujzával együtt rideg családi légkörben nevelkedett. 1881-ben feleségül ment Rudolf trónörököshöz. 1883-ban megszületett leányuk, Erzsébet. A történétírók szerint a várakozással ellentétben az első években házasságuk boldog volt. Csak az utolsó három évben merült fel a válás gondolata, mert „Stefánia nem szült fiú utódot”.

Ennek oka feltehetően az volt, hogy férje nemi betegséggel fertőzte meg, amitől meddővé vált. Tizenegy évvel a mayerlingi tragédia után, 1900-ban feleségül ment Lónyay Elemér grófhhoz, és több mint negyven évig boldogan éltek a Lónyayak oroszvári kastélyában.

1945-ben a pannonthalmi bencés apátságban halt meg, ahová a bevonuló szovjet csapatok elől menekült.

Kasper Mici (1864–1907)

Hosszú éveig volt Rudolf trónörökös szeretője, korabeli források szerint Rudolf egyetlen igaz szerelme. Foglalkozása szerint „hivatalosan” háztulajdonos, de valójában felső körökben mozgó prostituált volt. Az, hogy Rudolfhoz szoros, bizalmas kapcsolat fűzte, nem gátolta meg abban, hogy a közös időtöltések után rendszeresen beszámoljon azokról a rendőrségnek. A trónörökös utolsó bécsi éjszakáját 1889. január 27-én vele töltötte. Végrendeletében harmincezer koronát hagyott rá.

Guerra Pigão Yago

Pap Adrienn

Synopsis

We still do not know today with utter certainty what actually happened on that freezing January morning in the Mayerling Castle hidden in the Vienna Woods, probably because all evidences related to the death of the two lovers were erased with the greatest care by the imperial court. Was it a romantic suicide? Could it have been a drunk fight, or did the heir apparent to the throne of Austria-Hungary and his lover, Mary Vetsera fall victim to a political assassination driven by dark intentions? The broken political marriage of Crown Prince Rudolf and Princess Stephanie of Belgium, the liberal views of the prince, his constant conflicts with his father, Emperor Franz Joseph, and feeling unloved by his mother certainly all contributed to the tragic ending of Mayerling. The journals and letters paint a picture of a bohemian, fickle, often insolent crown prince, whom they wanted to force to leave a young girl obsessed with him so much that she was willing to give up her life for this love.

Prologue: Heiligenkreuz cemetery, near Mayerling (before sunrise on 31 January 1889)

A young girl is being secretly buried in the dark night in a cemetery next to a church standing alone. This burial is part of a scheme to save the Habsburg dynasty from scandal and protect the honour of the royal family that has been ruling for over 600 years.

Act One

Scene 1 – Imperial Palace in Vienna, Hofburg Ballroom, 1881

At the ball celebrating the marriage of Crown Prince Rudolf and Princess Stephanie of Belgium the young prince shocks the court and offends his parents and his bride by openly flirting with Stephanie's sister, Princess Louise. When left alone after the scandalous scene, Rudolf meets his former lover, Countess Larisch and Baroness Vetsera, who introduces her youngest daughter, Mary to him. The meeting is interrupted by four Hungarian officers. Rudolf talks with them. The double-headed eagle of the royal arms of Habsburg symbolize that the family oversees the territories East and West of Vienna. But the Hungarians demand independence. After the departure of the officers, Countess Larisch takes advantage of Rudolph left alone, and she evokes their mutual past. The scene is witnessed by Prime Minister Count Taaffe, one of the greatest adversaries of Rudolph, who reports it to the emperor. The countess kissing Rudolph is seen by Franz Joseph, and everyone leaves shocked.

Scene 2 – The suite of Empress Elisabeth in the Hofburg Palace

Empress and Queen Elisabeth (Sisi) has left the ball and passes time with her ladies-in-waiting. Rudolf visits her before going to his young bride, hoping to get some sympathy for his unhappiness over the forced marriage.

Scene 3 – The suite of Crown Prince Rudolf in Hofburg

The disillusioned Princess Stephanie lets her servants go as she prepares for her wedding night. Rudolf plays a vicious joke on his shy wife: he scares her to death with a revolver.

Act Two

Scene 1 – A dreary, notorious tavern in Vienna

A few years later, Rudolf and Stephanie enter a tavern in disguise, accompanied by Bratfisch, Rudolf's loyal driver. Seeing the bad mood of Stephanie, Bratfisch tries everything to make her smile. There is growing merriment among the new arrivals, and Stephanie leaves the tavern in the end. Rudolf only pays attention to his lover, Mitzi Kaspar and his Hungarian friends. At the height of the party the police raid the tavern, and Rudolf, Mitzi and the Hungarians hide. After a few arrests, the police leave the place. Rudolf, despairing because of the constant surveillance, proposes to Mitzi that they should kill themselves together. Count Taaffe enters the tavern after he is notified that Rudolf is there. Rudolf hides again, but Mitzi, having been threatened by Count Taaffe, exposes him and hands over an anti-imperialist leaflet to the count, with whom she then leaves.

Scene 2 – In front of the tavern

As Rudolf says goodbye to his friends, Countess Larisch recognizes him and introduces to him Mary Vetsera, who is now a young lady.

Scene 3 – The residence of Baroness Vetsera

Mary is admiring the portrait of Rudolf fully mesmerized when Countess Larisch visits them on the invitation of, Baroness Vetsera. The countess tells Mary's fortune from a pack of cards she cheats with, and promises her that her romantic dreams will come true. The girl in love writes a letter to the crown prince.

Scene 4 – Hofburg

At the celebration of the emperor's birthday, Count Taaffe confronts Rudolf about the pamphlet, who sneers at his threats. Elisabeth presents the emperor with a painting of his lover, Katherina Schrott.

The guests go outside to admire the fireworks, leaving Elisabeth and Middleton alone. Rudolf discovers their intimate connection and kisses, which makes him bitterly angry. Rudolf is deeply disturbed by the infidelity of his mother, but Countess Larisch cheers him up by handing Mary's letter to him.

Scene 5 – The suite of Crown Prince Rudolf in Hofburg

Mary and Rudolf meet in secret for the first time. During their passionate encounter, they talk about death several times.

Act Three

Scene 1 – A royal shoot in the countryside near Vienna in January 1889

The emperor's family and guests go on a hunting expedition. The beautiful day turns into scandal, because Rudolf unaccountably pulls the trigger, the gun fires in his hand, the bullet kills a courtier and almost injures the emperor.

Scene 2 – The suite of Crown Prince Rudolf in Hofburg

The empress discovers Rudolf's tête-à-tête with Countess Larisch, and sends the countess away. She does not know that Mary is waiting outside. Mary enters the suite to meet Rudolf, who begs the girl to die with him.

Scene 3 – The Mayerling hunting lodge on 30 January 1889

Rudolf tells his hunting fellows, Count Hoyos and Prince Coburg that he is unwell and would like to rest alone. His friends leave. Bratfisch enters with Mary. Rudolf tells him to entertain them, but when Bratfisch doesn't succeed, he is ordered to leave. Rudolf is overwhelmed by feverish passions in the Mayerling hunting lodge; he wildly makes love to Mary, then he calms his strained nerves by injecting morphine. He embraces Mary one last time before he shoots her. Hoyos, Coburg and the valet Loschek rush in when they hear the noise, but the upset prince dismisses them. When he is left alone, he kills himself too.

Epilogue: Heiligenkreuz cemetery, near Mayerling (before sunrise on 31 January 1889)

A young girl is being secretly buried in the dark night in a cemetery next to a church standing alone.

The choreographer

Sir Kenneth MacMillan (1929–1992) was one of the most significant figures of 20th century ballet, who was thought of with the highest appreciation and the lowest contempt during his career. “No other significant dance-maker of the 20th-century had such a wildly fluctuating place in the ballet pantheon – from absolute adulation to utter dismissal”, said a contemporary of his about him ten years after his death (Allen Robertson, 2002). MacMillan rejected and broke down with fierce honesty the conventions he grew up with as a creative artist; he wished not only to entertain but to make people think: “*What I wanted to put on stage had to have more reality than much of what I was seeing in the 1940s and 50s ... Little of what I was seeing then had any contact with a real world of feeling and human behaviour. Ballet looked like window-dressing. I wanted to make ballets in which an audience would become caught up with the fate of the characters I showed them.*”

MacMillan was born of a poor Scottish family, which is one of the reasons that made him feel it was imperative that ballet reflect the realities of our age and present the complicated truths of people's lives. He grew up in Great Yarmouth, Norfolk in England, and he was merely 11 years old when he was accepted to the local grammar school with a scholarship. But history intervened: the Second World War broke out, and the town was bombed by Luftwaffe multiple times, so the school was evacuated to Retford in Nottinghamshire. That is where MacMillan first discovered ballet, and he soon became obsessed with it, studying the contemporary issues of *The Dancing Times* in the local library day and night.

He lost his mother at an early age, in 1942, which had a devastating effect on him:

“I remember coming back for my first school holiday to Yarmouth, and was met at the station by my father and my sister, who told me my mother had died the previous night. From that moment on, I felt that I was on my own.” It was then that the local dance teacher, Phyllis Adams stepped into his life, and recognizing his exceptional talent, started mentoring the half orphaned boy, teaching him with great care and attention in the following years. He applied to the Sadler's Wells (later the Royal) Ballet School when he was 15, where he was instantly accepted by Ninette de Valois—who then continued to help him throughout his career. A year later he was already a founding member of the Sadler's Wells Theatre Ballet (SWTB) company created by de Valois in place of the Sadler's Wells Ballet company that moved to the Royal Opera House, Covent Garden. MacMillan created his first experimental “studio” ballets for SWTB. Encouraged by the success of these, de Valois asked him to direct Stravinsky's *Dances Concertantes*, which was premiered in January 1955. *“Well, I felt like an*

outsider as a child and it all started with the moonlight flit. I had to keep that secret. Then, when my mother was ill and having fits, I was told never to talk about that. And, of course, in a place like Yarmouth, I had to keep my dancing a secret, because they would have thought it was appalling. There wasn't one other boy in either of my dancing schools before I came to London. It all made me feel very out of it, and this creates in a person a kind of schizoid state.” From the second half of the fifties, MacMillan performed with the company of Covent Garden as an outstanding classical dancer, and then returning to the Sadler's Wells theatre, he gradually shifted his focus from dancing to creation. His first ballets were *The Burrow* (based on Kafka's short story of the same title) and *The Invitation* (1960), both of which he wrote for Canadian dancer Lynn Seymour, who was to become his muse later. In this extraordinarily creative period of his, MacMillan went from one genre to the next with incredible ease: it came natural to him to produce ballets without a plot or grand pieces written for the company alike.

In 1965, he directed his first big narrative ballet, *Romeo and Juliet*, danced by Seymour and Christopher Gable (at the premier and the film made of it Fonteyn and Nureyev performed it). With this, MacMillan stepped into his creative period characterized by great psychological dramas and narrative ballets with actual plotlines. MacMillan was a fantastic storyteller, but he was more interested in exploring the complexity of the characters, especially the unrecognized or repressed sides of the psyche. The magic of his choreography lies in pushing the boundaries of classical style to the extremes: he brought the focus to acting and emotions without letting go of the rules of classical dance. His stories do not have idealized situations and people, but they have hypocrites, murderers, prostitutes, criminals and people falsely accused.

Kenneth MacMillan moved to West Berlin in 1966 to be the ballet director of the Deutsche Oper, and he stayed there for four years. This period took a huge toll on his health, but this was where he brought to the stage his own versions of *The Sleeping Beauty* and *Swan Lake*. Among his works created in Berlin, *Anastasia* stands out, as it is an important precursor of his later works such as the pieces *Isadora* and *Mayerling*.

Previously, MacMillan had put years of effort into being able to premiere his choreography for Mahler's *Song of the Earth*, but his thinking was different from what the leadership of the Royal Opera found acceptable. Then his contemporary and friend, John Cranko, the director of the Stuttgart Ballet invited the production to his theatre. In a radio interview given before his death, MacMillan admits that this was his favourite of all his works. Stuttgart provided an artistic safe haven for MacMillan; later he also directed his Requiem here (set to a Fauré score).

He returned to London in 1970 to take over the leadership of the Royal Ballet—he left the director's chair in 1977 to devote himself to choreography. Between 1984 and '89, he was an associate director of the American Ballet Theatre (ABT), which plays many of his ballets to this day. Besides the great narrative feature works, he created shorter ballets too, including the playful *Elite Syncopations* and *Gloria*, the latter of which is a mourning and thanksgiving song composed to commemorate the generation fallen in the First World War. In addition to grand ballets and short pieces, Kenneth MacMillan also directed theatrical plays. He debuted as a director with Ionesco's plays *The Chairs* and *The Lesson* in the New Inn Theatre in London. Later he produced Strindberg's *The Dance of Death* in the Royal Exchange Theatre in Manchester, and then *The Kingdom of Earth* in the Hampstead Theatre Club in London.

When Irek Mukhamedov joined the Royal Ballet, MacMillan wrote a one-act piece for him and Darcey Bussell titled *Winter Dreams*, and he also asked Mukhamedov to be the principal dancer of *The Judas Tree* along with Viviana Durante. Mukhamedov danced Crown Prince Rudolf in the renewed *Mayerling*, which was premiered on 29 October 1992. MacMillan suffered a heart attack and died behind the scenes during the premier. He created his last choreography for the National Theatre's production of *Carousel* in London, but he did not live to see the premier on 10 December 1992 of the work, which later received a Tony Award. Kenneth MacMillan was knighted in 1983 for his remarkable contributions to British ballet.

The music of *Mayerling*

Franz Liszt (1811–1886) is one of the most prominent composers, virtuoso pianists and boldly innovative conductors of 19th-century Romanticism. “Génie oblige” was the motto of the Hungarian musician, and he truly exploited his diverse musical talents in many ways.

He was born in Raidingban (Doborján), a village in the former Sopron County, which is now part of Burgenland state in Austria. His father was Ádám Liszt, the intendant of the Esterházy estate, who recognized his son's musical talent early, and did everything in his power to pave the path for him to a musical career that this prodigy, already giving concerts in Sopron and Bratislava at the age of nine, deserved. With the help of noble art patrons, Franz became a pupil of Czerny and Salieri in Vienna. He was 11 years old when he met Beethoven after his

first concert, and this is where he published his first work (*Variation on a Waltz by Diabelli*) in print too. His father risked total financial insecurity in order to let Liszt move to Paris, who later preferred expressing himself in French for his whole life. He was not accepted to the Paris Conservatoire due to Cherubini, the principal of the institution, so he returned to Vienna where he studied music theory and counterpoint privately while setting out on a concert tour. His debut in London was followed by numerous invitations to France, Switzerland, and then to England again. He returned to France, where he spent the next few years with long hours of practising and reading, developing himself into a mature artist with hard work. He was inspired to perfect his piano technique by the example of Paganini's virtuoso violin playing, and he was greatly influenced by his friendship with Chopin, whose piano playing, together with that of Schumann, he deemed to be the best among his contemporaries.

Liszt, who was popular both in the parlours of the aristocracy and in public concert venues, met Comtesse Marie d'Agoult (1805-1876, née de Flavigny) in 1833, who later became a great love of his. Between 1835 and 1839, the couple lived in Switzerland and Italy with some short intervals, which further expanded Liszt's intellectual horizon. They had their children during these years of travel: Blandine (1835-1862) in Geneva, Cosima (1837-1930) in Como and Daniel (1839-1859) in Rome.

The passionate feeling of belonging to the Hungarian nation arose in Liszt after hearing about the great flood of Pest in 1838. His hugely successful concert series played in Vienna in support of the flood victims marked the start of a decade-long period in which he toured almost all the countries of the continent, captivating the whole of Europe.

During his Russian concert tours, he got to know the art of Russian composers, as well as Princess Carolyne zu Sayn-Wittgenstein with whom he later fell in love, and who also supported his literary work later on. He satisfied his audience's needs with his own virtuoso fantasias based on excerpts taken from popular operas, arrangements of national melodies, song transcriptions and other impressive pieces, but he also included in his concert programme some original works by his predecessors and contemporaries whom he considered to be among the greatest, such as Beethoven, Schubert or C. M. von Weber. Instead of the mixed programmes that were conventional before that, he was the first one to give a whole concert on a solo piano in 1839, and he could successfully convey the sound of even an entire orchestra on his instrument as he performed his “piano scores” arranged from the symphonies of Berlioz and Beethoven.

When Liszt returned to Hungary as a renowned artist for the first time in 1839/40, he also demonstrated his talents as a conductor in Pest and Bratislava. He used the income he gained from his highly successful concerts to support the cases of the National Theatre

and a national conservatoire to be established in Pest: *“Everywhere else I deal with audiences, but in Hungary I speak to the nation!”*

In the early forties he became the music director of the court theatre in Weimar, teaching musicians and composers from every corner of the world at the start of their career. His longer visit in 1846, during which he travelled to numerous cities of the country and even to Transylvania, further strengthened his sense of belonging to Hungary. These two visits to Hungary resulted in many life-long friendships, and gave him the opportunity to learn about the popular verbunkos and csárdás music, Hungarian popular art songs and some folk songs too, mostly performed by Gipsy bands. In the 1840s, Liszt played his arrangements of Hungarian melodies across Europe, which later served as a basis for his series *Hungarian Rhapsodies*. He retired from giving recitals in the last period of his life, when he taught, and his main goal became composition. His style settled—he cared less about superficial glamorousness, and focused more on finding new sounds. In this period he was mostly influenced by the works of Wagner and Berlioz; he created the genre of symphonic poem, developed from a single subject. His compositions stopped searching for mesmerizing virtuosity, and rather looked for innovation through increasingly bold harmonies, less complicated forms and deeper meaning to be conveyed.

His piano concertos built on a single subject, the monumental mass of his *Sonata in B Minor*, the bitter-sounding *Totentanz* variations, the dramatic vision of his *Faust Symphony* are all important milestones of his artistic development. His late piano works, the last *Valse oubliée* waltzes and his wild and rough *Csárdás* pieces born from a feeling of infinite loneliness point toward his late successor, Béla Bartók. He divided the last decades of his life between Weimar, Rome and Budapest; he readily helped building the new centre of Hungarian music culture in the first few years of the Budapest Music Academy, and he agreed to teach here for a couple of months every year.

At the beginning of 1886, he went from Rome to Florence and Venice, which he left on 30 January to go to Budapest and catch the performance of an opera by Ödön Mihalovich in the new opera house in the evening of the same day. He taught his last lesson at the Music Academy in Budapest on 6 March, and his farewell concert was held there on 10 March.

He met Queen Victoria in the Windsor Castle in London in April, when the queen presented him with a marble bust of herself. He gave his last piano recital on 19 July in Casino Bourgeois in the city centre of Luxembourg. Liszt arrived to Bayreuth at half past three in the afternoon on Wednesday 21 July 1886 having a cold, a high fever and coughing a lot. His condition worsened over the following days; he refused to stay in bed despite his pneumonia; he went to see concerts and received numerous visitors. He died during the night of 31 July.

John Arthur Lanchbery (1923–2003) was an English-Australian composer and conductor, who is known in the world for his great ballet arrangements.

His first ballet-related job was the position of music director in the Metropolitan Ballet, which he held between 1947 and 1949. He joined the Sadler's Wells Theatre Ballet (today called Birmingham Royal Ballet) in 1951, with which he toured North America. He prepared his musical arrangement of Kenneth MacMillan's ballet *The House of Birds* for this company. He was the principal conductor of the London Royal Ballet between 1959 and 1972, where he arranged the music for pieces such as Frederick Ashton's ballet *The Wayward Daughter* (1960), *The Dream* (1964), *The Creatures of Prometheus* (1970), the film *Tales of Beatrix Potter* (1971) and *A Month in the Country* (1976).

He arranged *Mayerling* (1978) for MacMillan. He was the music director of the Australian Ballet from 1972 until 1978, where he prepared a musical arrangement for Nureyev's choreography *Don Quixote* (1966). His further works include: *The Tales of Hoffmann* by Peter Darrell, *The Merry Widow* by Ronald Hynd and *Rosalinda*. He was the musical director of the 1977 ballet film *The Turning Point*. Although he left his position of principal conductor in the British Royal Ballet in 1972, he regularly conducted the company until 2001. Between 1978 and 1980, he worked as the music director of the American Ballet Theatre.

Lanchbery worked with Sir Frederick Ashton, Sir Kenneth MacMillan, Dame Margot Fonteyn and Rudolf Nureyev, and maintained life-long friendship with Peter Stanley Lyons and Kenneth Spring. He was considered the greatest ballet conductor of his time. Maina Gielgud, the artistic director of the Australian Ballet downright sated that *“He is not only the finest conductor for dance of his generation and probably well beyond”*.

The music for the ballet *Mayerling* was compiled by Lanchbery from the works of Franz Liszt. Thanks to his excellent structuring, the music of the three-act piece matured into a complete whole. The show features movements, short excerpts and motives from the following popular works among others:

Piano pieces:

Piano Piece in A Flat Major, *Historical Hungarian Portraits* (the portraits of József Eötvös, István Széchenyi, Ferenc Deák and Mihály Mosonyi), *Valse Oubliée*, *Transcendental Études* (*Chasse-Neige*, *Paysage*, *Harmonies du Soir*), *Csárdás obstiné*, *Mephisto*, *Fleurs mélodiques des Alpes* from *Album d'un Voyageur*, *Mephisto Polka*, *Vallée d'Übermann* from *Années de pèlerinage*, *Funérailles*

Orchestral pieces:

Faust Symphony, *Festklänge*, *Tasso*, *Mephisto Waltz*

Historical context and characters of *Mayerling*

Choreographies that wish to realistically convey actual events are very rare in the ballet literature of the world. Even the ones about significant historical events typically present the important moments and turning points of a given era through the stories of fictional characters. One of the things that make *Mayerling* special is exactly the reality of its subject and its historically correct adaptation. *Mayerling* is exceptionally musical, and it has excellent emotional counterpoint: MacMillan interweaves dramatic and lyrical, passionate and humorous scenes to create the plotline. Dance, music, scenery and acting come together in this piece to create a new quality. The persons shortly introduced below were at the centre of the tragedy or they were involved in.

Rudolf, Crown Prince of Austria, heir apparent

(Vienna, 21 August 1858 – Mayerling, 30 January 1889)

When Rudolf, the son of Emperor Franz Joseph and Empress and Queen Elisabeth (Sisi) was born, it was only three days after the happy father turned twenty-eight years old. Which meant that the heir apparent would have had to wait for a very long time until the crown is placed on his head. His father could have compensated him for these years of waiting by letting him get involved with state affairs, but the relationship of Franz Joseph and Rudolf turned out to be very different from that. His difficult childhood, full of suffering, made Rudolf grow into a man with extreme mood swings and raging sexual urges to mask his melancholy, depressive feelings and loneliness. He regularly took morphine for his asthmatic panic attacks. The isolation of Rudolf and the distrust of the court and leading government circles kept growing. He was constantly watched by the secret police, and the conservative German chancellor Bismarck also had agents monitor him.

Rudolf could not find pleasure in his marriage—the court made him marry Princess Stephanie of Belgium in 1881—or the insignificant representative tasks given to him by the court. He spent most of his time hunting and horseback riding, living a debauched life. He stepped on the path eventually leading to the tragedy when he met Baroness Mary Vetsera through Countess Larisch in 1888. According to the most likely theories, his hopeless private situation and the political circumstances drove him to choose double suicide with his lover, which he committed in the Mayerling Castle near Baden.

Mary Vetsera

(Vienna, 19 March 1871 – Mayerling, 30 January 1889)

A descendant of Greek nobility, Mary Vetsera studied in a finishing school for noble ladies in Vienna, and she was passionate about equestrian sports. As told by her mother, Baroness Helene Vetsera, she also met Crown Prince Rudolf at a horse race, the Vienna Derby, in the spring of 1888. The young girl fell in love with the crown prince, and pulled out every trick to attract the prince's attention, even though she was already engaged to Duke Braganza, a close friend of Rudolf. She could visit her love for the first time in Hofburg on 5 November 1888, accompanied by Countess Larisch. After several secret encounters, in the morning of 28 January the next year, Countess Larisch took her to Rudolf's suite once again. She went from there to Mayerling Castle, where she was found dead on 30 January together with the heir apparent. Her remains were buried in secret in the cemetery of the Heiligenkreuz Abbey. But she could not rest in peace there either. Her grave was opened in the Second World War, and again in 1991, and she was reburied in 1993.

Elisabeth (Sisi), Empress of Austria and Queen of Hungary

(Munich, 24 July 1837 – Geneva, 9 October 1898)

The second daughter of Duke Maximilian Joseph in Bavaria and Princess Ludovika of Bavaria was not even sixteen years old when Austrian Emperor Franz Joseph married her on 24 April 1854. They had four children: Sophie, Gisela, Rudolf and Marie Valerie. Empress Elisabeth lived an unhappy life restrained by the rigid rules of the court, and tried to find some relief in writing poetry, horseback riding and travelling. She was especially fond of the Hungarian nation; she learned Hungarian and studied Hungarian history and literature. According to some written records, she told Count Gyula Andrassy the following in February 1866: *"It distresses me to have things go wrong in Italy, but if anything were to happen to Hungary it would kill me!"* She played an important role in the realization of the Austro-Hungarian Compromise of 1867. She was crowned the queen of Hungary on 8 June 1867. The whole nation was moved when she prayed at the funeral of Ferenc Deák in 1876. She was devastated by the death of her only son, Crown Prince Rudolf, which took a toll on her health too. In the following years she spent most of her time away from the court, with travelling. She was killed by an anarchist in Geneva in September 1898.

Franz Joseph I, Emperor of Austria and King of Hungary

(Vienna, 18 August 1830 – Vienna, 21 November 1916)

The first ruler of the Austro-Hungarian Empire (1867–1916) bore the burden of governance

for almost seven decades. He was the son of Archduke Franz Karl and Princess Sophie Friederike Wittelsbach of Bavaria. He had four children with his Bavarian princess spouse from the Wittelsbach family, Elisabeth: Sophie, Gisela, Rudolf and Marie Valerie. Following the traditions of the Austrian royal family, he was a monarch with characteristic political views, devoted to military thinking and power politics. His relationship with his son was always strained; they had frequent conflicts, and the emperor's attitude towards Rudolf was always very strict and tough.

Countess Marie Larisch-Wallersee

(Augsburg, 24 February 1858 – Augsburg, 4 July 1940)

She was the illegitimate daughter of Ludwig, Duke in Bavaria and actress Henriette Mendel. Empress and Queen Elisabeth (Sisi) liked her niece, and invited her to the court in Vienna. The young lady met Baroness Vetsera, as well as the brothers of the baroness, the Baltazzi brothers, and according to contemporary rumours, she developed an intimate relationship with her cousin, Crown Prince Rudolf. Following the empress's wishes she married the old Count Georg Larisch von Moennich in 1877, with whom he moved far away from the court, to Pardubice in Bohemia, but she often visited Vienna, where she developed a close friendship with Baroness Vetsera and her daughter. Mary Vetsera persuaded her to arrange a meeting with the crown prince for her. After the tragedy in Mayerling, the countess was unwelcome in the court, as Rudolf's surviving correspondence revealed the role she played in the course of the events. She divorced in 1896, and married the popular opera singer, Otto Bruck. Following the death of her husband, she married for a third time in 1914, and moved to the United States. Her story inspired Imre Kálmán to write the operetta *Marinka* in 1945 based on her life of many turns.

Princess Stephanie of Belgium

(Brussels, 21 May 1864 – Pannonhalma, 24 August 1945.)

She was the daughter of King Leopold II of Belgium, raised with her sister Louise in a cold family environment. She married Crown Prince Rudolf in 1881. Their daughter Elisabeth was born in 1883. According to historians, their marriage was happy in the first few years, contrary to expectations. The possibility of divorce only came up in the last three years of their marriage, because "Stephanie failed to birth a son". That was probably due to the fact that her husband infected her with a venereal disease, which made her infertile. Eleven years after the Mayerling incident, she married Count Elemér Lónyay in 1900, and they lived happily for over forty years in the Rusovce Mansion of the Lónyay family. She died in

1945 in the Benedictine Pannonhalma Archabbey, where she took refuge from the invading Soviet army.

Mitzi Kaspar (1864–1907)

She was Crown Prince Rudolf's mistress for many years, and Rudolf's only true love according to contemporary accounts. Her "official" occupation was a property owner, but in actuality she was a prostitute serving the upper class. Her close, intimate relationship with Rudolf did not stop her from regularly informing the police after spending time with him. The crown prince spent his last night in Vienna with her on 27 January 1889. He left thirty thousand Kronen to her in his will.

Felelős kiadó *Responsible publisher:* Dr. Ókovács Szilveszter,
a Magyar Állami Operaház főigazgatója *General Director of the Hungarian State Opera*

A műsorfüzetet írta és szerkesztette

The programme was written and edited by **Braun Anna**

Angol fordítás *English translation* Villámfordítás Kft. *Villám Translation Services*

Fotók *Photos:* Berecz Valter, Kummer János, Nagy Attila, Rákossy Péter

Képszerkesztő *Photo editor:* Iványi Jozefa, Szabó Zsófia

Grafikai terv, nyomdai előkészítés *Layout:* Mátaí és Végh Kreatív Műhely, Plette Bulcsú

Aktualizált kiadás: 2024 *Revised edition: 2024*

Gyarmati Zsófia, Balázsi Gergő Ármin

STRATÉGIAI PARTNEREK
STRATEGIC PARTNERS

ARANY FOKOZATÚ TÁMOGATÓK
GOLD LEVEL SPONSORS

